

Németh Ferenc

A nevelés első szintje a fegyelemre nevelés

„.... nincs súlyosabb kérdés az emberiség és a nemzet tökéletesedése szempontjából, mint az, hogy milyennek kell lennie a jó nevelésnek.” (Fináczy Ernő)

A nevelés növelés. *Fináczy Ernő*, a XX. század első felének egyik meghatározó tudósa ezt úgy fogalmazza, hogy „Növelni annyit tesz, mint a fiatal nemzedéket előbbre vinni, természetadta képességeit fokozni és erősíteni, *a gyermeket a kultúrára képessé tenni*, jobbá tenni azt, ami benne adva van. ...fokozás, jobbá tétel, tehát tökéletesítés.” (1) A XX. század második felének jeles professzora, *Nagy Sándor* – egyetértve az előbbiekkal – azt hangsúlyozza, hogy az emberre irányuló fejlesztő hatások rendszert alkotnak, melyek az egyén fejlődését abból a célból kell elősegíteni, hogy „az képes és kész legyen a társadalomban és az egyéni életben rá háruló feladatok elvégzésére. *A nevelésben kifejezésre jut az adott társadalom világnézete, értékrendszere, szükséglet és feladatrendszere*, mert magától értetődő, hogy mindazt, amit a társadalom értékesnek tart, ki akarja fejleszteni tagjaiban.” (2)

Az értékek, illetve az érték közvetítés kérdéskörével behatóan foglalkozik Kovács-Németh Mária, aki az „Értékközvetítés és minőségképzés” című munkájában hívja fel figyelmünket az állandóság és változás szükségszerű tényére a neveléstudományban is, kiemelve az érték megőrzés, az értékek újratemtésének feladatát a pedagógia gyakorlatában, az iskolában. „Az iskola fő színtere évszázadok óta annak a tudatos tevékenységnek, melynek során az emberiség által felhalmozott, a társadalom fennmaradásához szükséges értékeket, normákat a kiválasztott műveltség tartalmakon keresztül, a pedagógusok oktató-nevelő munkájával generációról generációra átörökíti. A társadalom innovációs képességének, az ország előtt álló politikai-szociális-gazdasági feladatoknak egyik kulcskérdése a XXI. század kihívásainak megfelelő, működőképes tudással rendelkező emberi erőforrás megléte, folyamatos fejlesztése... Átértékelés történik az élet minden területén. Új tartalommal telítődnek jól ismert, de egyoldalú jelentéssel bíró fogalmaink, mint a haszon, a munka vagy az egyéni érdek... *Az értékek minden korban szilárd pillérei életvezetésünknek, a szűkebb-tágabb környezetünkben való eligazodásunknak.* Ezért az átértékelődés során különös jelentősége van az értékek újrafogalmazásának.” (3)

A XXI. század meghatározó teoretikusa, *Bábosik István* az értéket olyan produktumnak fogja fel, amely kettős funkciót tölt be. *Közösségfejlesztő* funkciójánál fogva hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, *individuais fejlesztő* funkciója kapcsán elősegíti az egyén fejlődését is. Bábosik István a nevelés közösségre orientált jellegét hangsúlyozza: a nevelés a nemzet, a társadalom, a közösség érdekeinek szolgálatában álló értékközvetítő tevékenység. Ennek megfelelően a konstruktív életvezetés kialakításában megkülönbözteti a személyiség aktivitásának irányát befolyásoló két érték meghatározó személyiség-komponenseket. A személyiség két fő komponense: a *kognitív, vagy szervező – végrehajtó* sajátosságcsoporth, mely elsősorban az egyén fejlesztését; és a *motivációs - szükségleti* sajátosságcsoporth, mely a közösségfejlesztést segíti elő. Az *egyént fejlesztő önfejlesztő tevékenységformák*, melyek nélkülözhetetlenek az autonóm személyiséggé váláshoz: az *intellektuális – művelődési* tevékenység, az *esztétikai* tevékenység, az *egészséges* életmód normáit követő magatartás. *A közösségfejlesztő vagy morális magatartás- és tevékenységformák kialakítása az erkölcsi nevelés feladatai közé tartoznak.* Ezek a szellemi, fizikai és közéleti *munka*; az *értékóvó magatartás*, a közösségi szellemi, kulturális és természeti értékeinek védelme; a *segítőkézség*, karitativitás; a toleráns magatartás; a fegyelmezetttség.(4)

A fenti elmélet és annak gyakorlata kevés iskolában tapasztalható! Elsődleges oka, hogy **nincs rend a fejekben, hogyan lehetne akkor a gyakorlatban!** Munkámban az erkölcsi nevelés egyik meghatározó tényezőjével, a fegyelem, fegyelmezetttség szükségességével foglalkozom.

Nincs olyan emberi tevékenység, amely nélkülözheti a fegyelmet, vagy fegyelmezetttséget. Bármelyik nevelési koncepciót tanulmányozzuk – értékelméleti, reformpedagógiai, szociális – mindegyikben alapvető feltétel a fegyelem. A fegyelmezetttség jelölésére gyakran használják a felelősségérzet, belső fegyelem, önkéntes fegyelem, morális önvezetés, fegyelemtartás tehetsége elnevezéseket. Már a XIX - XX. századfordulótól ezen kifejezések alatt a szerzők kivétel nélkül a jellem valamely tulajdonságát, illetve a személyiség már kialakult konkrét magatartásformáit értik. *F. V. Foorster* szerint „a fegyelmezésben való haladás” az, mikor a gyermek engedelmeskedése során jellembeli erőt fejt ki, vagyis „akarását önként aláveti lelkiismeretének”. (5). *Fináczy Ernő* a lelki élet legtitkosabb rugóin alapuló, az emberi jellem legegényibb sajátosságaiból fakadó tehetséget tartja a „fegyelemtartás tehetségének”. (6)

Hazánkban az „új iskola” képviselői közül *Domokos Lászlóné* a „morális önvezetést” és „felelősségérzést” olyan nevelés keretében képzei megvalósíthatónak, mely képes az

„erkölcsi kötöttség érzését” kifejleszteni a tanulóiban. (7) *Nemesné Müller Márta* a „belső fegyelem”, az „önfegyelem” szükségességét hangsúlyozza. „Az új iskola módszerei robbantják a régi autokratív szervezetet. A tanító következőleg lazítja a felülről tartott gyeplőt. De jaj neki, ha nem fokozza egyben az alulról jövő fokozó erőt, az önfegyelmet.” (8)

Weszely Ödön nevelési koncepciójában az erkölcsi sajátosságok fejlesztésében az első fokozat a fegyelmezés fontossága, s a legfelsőbb fejlettségi fok az önfegyelmezés. A fegyelemre nevelés a személyiség erkölcsi minősítésére törekszik. Ezt a törekvést a magatartásformálással kapcsolatos feladatok motiválják. Konkrétabban a fegyelemre nevelés feladata a társadalom által elvárt erkölcsi-magatartási normák kialakítása. Ebből a szempontból nagy fontosságú az a kérdés, hogyan alakíthatók ki olyan erkölcsi, magatartási viselkedési formák, amelyek megfelelnek a társadalmi elvárásoknak.

A fegyelmezettiség pedagógiája ugyanis a jellem egyik tulajdonságát, illetve a személyiség által elért magatartásforma e téren mutatott konkrét színvonalát jelenti, míg a **fegyelem az emberi érintkezés, a közösségi élet feltétele, normális állapota**. A fegyelmet a nevelés egyik feladatának tekintve arra törekszünk, hogy biztosítsuk növendékeink gondolkodásának és magatartásának bizonyos egységét, s így a fegyelem megszokását jellemvonásukká, fegyelmezettséggé tegyük. A fegyelem kétoldalú – vezetést és engedelmisséget – foglal magába. Fegyelmezettségen viszont általában a jellem és magatartás tulajdonságát, vagy a közösség által elért fegyelem színvonalát értjük.

Fegyelem és fegyelmezettiség egymástól elválaszthatatlan, egymással kölcsönhatásban álló, egymást feltételező, egymásra épülő fogalmak. A közös tevékenységben a fegyelem erősödik, ugyanakkor a megszilárdult fegyelem hatékonyan növeli a személyiség fegyelmezettiségét. *Bábosik István* úgy fogalmaz: „*a fegyelem a közösségi élet és tevékenység egyik feltétele, az öntudatos alapú fegyelmezettiség pedig a közösségi ember egyik fő erkölcsi sajátossága.*” (9)

A fegyelemtől és fegyelmezettségtől határozottan meg kell különböztetnünk a fegyelmezést. Ezt a fogalmat sokan úgy értik, mintha büntetést, különleges intézkedést, a rend helyreállítását jelentené, holott a rend állandó magatartást jelent, határozott tulajdonságokat fejleszt és állandósít, míg másokat elnyom.

A fegyelmezés nem más tehát, mint azoknak a nevelési eljárásoknak az összessége, amelyek révén fegyelmezni igyekszünk az egyént. Ebből következik, hogy valójában a pedagógiai – módszertani probléma nem a fegyelem, hanem a fegyelmezés. Ugyanakkor a fegyelmezést semmiképpen sem lehet önmagában a fegyelem módszerévé nyilvánítani, de a fegyelmezett ember nevelése mégis elképzelhetetlen a fegyelmezés eszköztára nélkül.

A fegyelmezési eszközök csak akkor tartósak, ha a nevelési rendszer elemeiként alkalmazzuk azokat. A fegyelmezés a nevelési folyamatnak csupán meghatározott oldala, összetevője. Ha a fegyelmen kizárólag a fegyelmezéssel is létrehozható külső rendet értjük, akkor eljárásaink szükségképpen ellenállást, belső tiltakozást váltanak ki a gyermekközösségben. Arra készítetik a kollektíva tagjait, hogy minden adandó alkalommal kibújjanak az ilyenformán értelmezett fegyelem hatóköréből. Végző soron tehát a fegyelmezés nem más, mint egy módszer a sok közül, amely hozzásegít bennünket a személyiség fegyelmi szintjének alakításához.

„A belső fegyelem megtart, mint testet a csontváz. A külső fegyelem páncél: véd és akadályoz. Az emberi psziché szétesik fegyelem nélkül. Belső fegyelem nélkül a szabadság megbetegít.” (Popper Péter)

Hivatkozás:

1. Fináczy Ernő: *Elméleti pedagógia*. Budapest, 1937. 35. o.
2. Nagy Sándor: *Didaktika*. 1978. 276.
3. Kovátsné Németh Mária: *Értékközvetítés és minőségképzés*. Társasági Füzetek. 1998. 9-10. o.
4. Bábosik István: *Neveléstudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 93. o.
5. F. V. Foorster: 1913. 138.o.
6. Fináczy Ernő: *Elméleti pedagógia*. Budapest, 1937. 35. o. vagy Gergely, 1937. 51.
7. Domokos Lászlóné: *Életközösség az osztályban*. Budapest, 1939. 6. o.
8. Nemesné Müller Márta: *A Jövő Útjain*, 1933.13. o.
9. Bábosik István: *Neveléstudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 31-46. o.